194

X 1° PARTE (NUOVO)

Da Tradurre (Carmela)

P. Irénée Hausherr S.I.

Paternitatea și îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creștin

Prefață:

† Kallistos al Diokleei

Postfață:

P. Tomáš Špidlík S.I.

Traducere:

Mihai Vladimirescu

Editura DEISIS

Sibiu

1999

În loc de postfață

P. IRÉNÉE HAUSHERR S.I.*

La 5 decembrie 1978 murea în Alsacia sa natală, unde se retrăsese din 1975, părintele Irénée Hausherr. Născut pe 7 iunie 1891 la Eguisheim, comună din districtul Colmar de pe Rin, părintele Irénée a intrat în 1909 în Compania lui Iisus la vârsta de 18 ani. A fost hirotonit preot în 1923. În 1924 se afla la Roma la Institutul Biblic cu însărcinarea generală de a se pregăti pentru a fi conferențiar și predicator de cursuri spirituale. Destinația sa pentru Institutul Pontifical Oriental a fost decisă în timpul ședereii sale între 1926 și 1927 la Florennes în Franța, unde și-a făcut „al treilea an" de probă monahală, împreună cu viitorii săi colegi, orientaliștii Hofmann, Ledit, Herman, și unde l-a vizitat și monseniorul d'Herbigny, pe atunci rector al Institutului Oriental. Astfel, în 1927 a venit la Roma pentru a preda spiritualitatea răsăriteană și a rămas aici timp de 48 de ani.

Dacă lista publicațiilor sale (alcătuită de noi în volumul *Hésychasme et prière*, *OCA* 176, 1966, p. IX–XI) umple spațiul a trei pagini dense, în schimb schițarea pe scurt a caracteristicilor personalității sale nu este un lucru ușor. Și poate că acest lucru va fi cu atât mai greu pentru cineva care a stat aproape de el ani de zile, fiindcă atunci amintirile personale se amestecă în cuvintele scrise. Tocmai această comunitate de experiență justifică rândurile care urmează, și care trebuie să se mulțumească doar cu schițarea unor linii generale.

---

* T. ŠPIDLÍK, „In memoriam: Irénée Hausherr S.I. (7.6.1891–5.12.1978)", *OCP* 45 (1979), p. 159–165. Traducere: diac. Ioan I. Ică jr.

Prescurtări: *OC* = *Orientalia Christiana*; *OCA* = *Orientalia Christiana Analecta*; *OCP* = *Orientalia Christiana Periodica*.

Primele studii publicate de Hausherr sunt cele ale unui pionier. A trebuit să se avânte într-un teritoriu neexplorat profitând de vastele sale cunoştinţe lingvistice: ştia bine greaca, siriaca, citea armeana şi slava. Ştia că trebuie să înceapă de acolo, unde patrologii nu ajunseseră. Aşa s-a născut prima sa carte: *Saint Théodore Studite. L'homme et l'ascète d'après ses Catéchèses* (*OC* VI, 1, 1926).

Un an mai târziu, aceasta a fost urmată de un studiu bazat pe manuscrise: *La Methode d'oraison hésychaste* (*OC* IX, 2, 1927). Editarea textului lui Nichifor, atribuit în mod eronat Sfântului Simeon Noul Teolog*, părea să aibă un interes pur documentar. Mai târziu însă, el s-a revelat de a fi de mare importanţă pentru evaluarea diverselor faze ale isihasmului. Şi totuşi, primele reacţii la această lucrare n-au fost foarte încurajatoare. Teologii ortodocşi (M. Lot-Borodine, V. Lossky) au judecat-o inadecvată în a da o imagine satisfăcătoare asupra isihasmului. Apariţia în Occident a unui studiu critic izolat privitor la cutare manuscris nu putea învinge prejudecăţile seculare înrădăcinate aici împotriva ciudaţilor călugări „buricari" („omfaloscopici"). Cel care a profitat cel mai mult de pe urma cărţii a fost însuşi autorul ei. De acum înainte îşi găsise drumul. Şi-a dat seama că punctul central al spiritualităţii răsăritene e rugăciunea şi că isihasmul athonit nu e altceva decât manifestarea concretă a tradiţiei seculare a monahilor de a duce o viaţă unificată (*monotropos*), trăită în întregime în vederea unirii cu Dumnezeu în rugăciune. Judecata rezervată a lui V. Lossky a devenit repede anacronică, întrucât părintele Hausherr s-a dovedit ulterior a fi unul dintre cei mai buni interpreţi ai isihasmului. Din nefericire, cercetările sale au fost risipite în diverse articole, din care cel mai important e „L'hésychasme. Étude de spiritualité" (*OCP* 22, 1956, p. 5–40, 247–285). Iniţiativa noastră de a regrupa aceste articole într-un volum special (*OCA* 176, 1956) a fost deci apreciată, fiindcă a contribuit la crearea convingerii că isihasmul aparţine uneia dintre marile tradiţii spirituale ale Bisericii.

Nu e interesant oare faptul că ultimul studiu important al părintelui Hausherr se întorcea din nou la isihasm? El poartă un titlu

---

* Un an mai târziu, părintele Hausherr edita critic cu traducere franceză şi cu un amplu studiu introductiv originalul grec al vieţii Sfântului Simeon Noul Teolog: Un grand mystique byzantin: *Vie de Syméon Le Nouveau Théologien (949–1022) par Nicétas Stethatos* (*OC* XII), Roma, 1928. Zece ani mai târziu, va edita critic cu traducere (latină, respectiv franceză) două importante opere ale misticii siriene: *Gregorii Monachi Cyprii „De theoria sancta"* (*OCA* 110), Roma, 1937, şi: *Jean le Solitaire* (*Pseudo-Jean de Lycopole*), *Dialogue sur l'âme et les passions des hommes* (*OCA* 120), Roma, 1939.

care la prima vedere ar putea fi socotit incolor: *Noms du Christ et voies d'oraison* (*OCA* 157, 1960). Autorul a încercat o anumită stinghereală în a se prezenta publicului drept un specialist care discută asupra faimoasei „rugăciuni a lui Iisus", într-un moment în care toți vorbeau despre ea. Și dacă, la început, tocmai el a fost cel care a publicat textul critic al „metodei psiho-fizice", a lăsat acum pe seama altora competența de a-i evalua meritele psihologice. Ceea ce îl interesa pe părintele Hausherr era din nou problema esențială: aceea de a vedea în rugăciunea scurtă, declarată miraculoasă, integrată cu totul în tradiția răsăriteană, o expresie spontană în mediul monahilor ce cultivau așa-numitul *penthos* (plânsul) și erau în căutarea unei „forme de evlavie" care să-i ajute să se roage neîncetat (*1 Tes* 15, 17).

Refuzând să vorbească despre aspectul particular pe care mulți astăzi îl numesc „yoga creștină", părintele Hausherr a preferat să se insereze de spiritualitatea răsăriteană în contextul ei psihologic mai profund, pe un fundal antropologico-cosmic. Creștinismul a intrat în istoria europeană atunci când lumea greco-romană simțea o mare nevoie religioasă. Filozofii voiau să urce la Dumnezeu, izvorul fericirii, al binelui și ideal al frumosului. Cu toate acestea, ei se împărțeau radical în două fracțiuni opuse: unii îl căutau dincolo de orice realitate văzută, alții, din contră, în lume.

Nu surprinde de aceea faptul că, într-un anume fel, cele două curente au dăinuit și în creștinism și au devenit problema crucială a contemplației. Ghidat de intuiția sa, părintele Hausherr și-a concentrat atenția asupra a doi mari maeștri spirituali ai monahismului răsăritean: Evagrie Ponticul și Maxim Mărturisitorul. Cel dintâi trebuia redescoperit și reabilitat, celălalt trebuia reevaluat în ochii savanților. Celui dintâi părintele Hausherr i-a dat titlul de „teolog al deșertului"; pe celălalt l-a prezentat drept maestrul clasic al „contemplației naturale". Unul voia să atingă pe Dumnezeu cu „mintea goală", „fără forme", eliberată de toate; pentru celălalt gnoza lui Dumnezeu e inseparabilă de contextul său cosmic și antropologic, bazat însă pe realitatea fundamentală a lui Hristos Cel Întrupat. În cazul lui Evagrie, părintele Hausherr nu s-a lăsat înspăimântat de origenismul târziu, împins la extrem; în cazul lui Maxim, nu s-a lăsat copleșit de erudiția filozofică. Dacă unul avea numele de „eretic", celălalt avea numele de „mărturisitor" al Ortodoxiei. Amândoi însă erau dotați cu o inteligență strălucitoare. Amândoi încercaseră să exprime în concepte ceea ce simplii monahi, predecesorii și contemporanii lor, trăiau în intuițiile lor. Prin

eforturile amândurora, spiritualitatea răsăriteană s-a fixat în câteva „formule" şi noţiuni devenite clasice. În acelaşi timp, amândoi au fost conştienţi de insuficienţa acestor concepte în exprimarea misterului şi au ştiut să extindă semnificaţia termenilor la niveluri superioare, unde aparentele antinomii se împletesc în dinamismul vieţii Duhului, unde până şi absoluta „fugă de lume" evagriană întinde mâna „liturghiei cosmice" maximiene.

Părintele Hausherr a fost cel care l-a descoperit pe Evagrie în tratatul său *despre rugăciune* atribuit Sfântului Nil; tot el a fost cel care a interpretat cu deosebită competenţă cele 153 de sentinţe ale acestui admirabil tratat (prima dată în *Revue d'Ascetique et de Mystique* 1933, 1934, 1959; articole retipărite în volumul *Les leçons d'un contemplatif*, Paris, 1960).

Multe sunt problemele pe care la întâlnim când îl citim pe Maxim Mărturisitorul. Scriind cartea *Philautie. De la tendresse pour soi à la charité selon Saint Maxime le Confesseur* (*OCA* 137, Roma, 1952), părintele Hausherr s-a concentrat asupra dilemei între iubire şi idealul tipic răsăritean al nepătimirii (*apatheia*). Dar încă şi mai bine a prezentat spiritul maximian într-un articol apărut altundeva decât era destinaţia sa originală.

Se poate ghici stinghereala pe care au încercat-o responsabilii monumentalului *Dictionnaire de Spiritualité* atunci când au trebuit să pună cap la cap diversele contribuţii scrise cu privire la articolul „Contemplation". Deşi erau trataţi marii autori contemplativi, lipsea totuşi o sinteză satisfăcătoare. Părintele Hausherr făcuse deja una („Contemplation chez les Grecs et autres orientaux chrétiens", *Revue d'Ascetique et de Mystique* 26, 1950, p. 121–172; 27, 1951, p. 41–74). Stilul unui articol nu e însă la fel cu cel al articolului unui dicţionar. Părintele Hausherr a consimţit ca articolul său să fie publicat sub un pseudonim (care de altfel lasă să transpară cu uşurinţă adevăratul nume al autorului, întrucât francezul „Lemaître" e corespondentul germanului „Hausherr"). Responsabilii *Dicţionarului* au avut de înfruntat şi şi-au asumat eventualele critici care susţineau că articolul nu ţine cont de celelalte contribuţii şi nu corespunde cu stilul general al lucrării. Meritul opţiunii lor le revine însă în întregime. Reproducerea aproape integrală a articolului părintelui Hausherr în *Dictionnaire de Spiritualité* II (1953), col. 1762–1872, era un just omagiu adus autorului: cititorilor din toată lumea li se oferea ceea ce în revistă rămânea rezervat doar puţinora şi risca să cadă în uitare. I s-a făcut un serviciu *Dicţionarului* însuşi. Nu ne îndoim că pe această cale au intrat în patrimoniul tutu-

ror studioşilor ideile dominante asupra contemplaţiei elaborate în Răsăritul creştin. Ar fi poate interesant de urmărit şi descoperit câţi autori ulteriori şi-au găsit inspiraţia în acel articol devenit într-un anume fel „clasic".

Concentrată pe contemplaţie, spiritualitatea răsăriteană nu renunţă însă la făptuire, *praxis*, pe care o priveşte drept condiţie indispensabilă pentru a ajunge la *theoria*, şi drept garanţie a desăvârşirii (cf. articolul „Contemplation et sainteté. Une remarquable mise au point par Philoxene de Mabboug", *Revue d'Ascetique et de Mystique* 14, 1933, p. 171–195). Dar incredibilele practici ale mortificării relatate în vieţile monahilor sirieni nu sunt poate o făptuire care să-l înspăimânte pe omul modern? Îndemnurile la plâns continuu, rugăciunile „catanictice" [de umilinţă şi zdrobire] ale Bisericii răsăritene, nu sunt oare diametral opuse mesajului Evangheliei?

Cartea *Penthos. La doctrine de la componction dans l'Orient chrétien* (*OCA* 132, Roma, 1944) nu e de mari dimensiuni şi „aparatul critic" e redus la minimum. Şi totuşi, mulţi au mărturisit că lectura acestor pagini a fost pentru ei o revelaţie care le-a luminat înţelegerea paradoxului evanghelic „Fericiţi cei ce plâng" (*Mt* 5, 4). În mod sugestiv, e pusă în relief forţa transformatoare a vieţii spirituale care preface în fericire toate durerile. Să notăm că începând de atunci termenul *penthos* (plâns, tânguire, doliu) a fost introdus ca termen tehnic în limbajul teologic occidental. Până atunci, foarte puţini numai ştiau să-l distingă de *metanoia*, căinţă.

Direction spirituelle en Orient autrefois (*OCA* 144, Roma, 1955) a ieşit de sub tipar aproape în acelaşi timp cu rezumatul său în articolul cu acelaşi titlu din *Dictionnaire de Spiritualité* III, col. 1008–1060. Surprinde aici cât de puţin s-a interesat părintele Hausherr de monahismul chinovial, de viaţa şi rugăciunea comună, organizată, cu reguli exterioare. Studiul îl aducea aproape în fiecare zi în contact cu Părinţii deşertului şi cu idealul lor isihast: căutarea lui Dumnezeu în singurătate. Părintele Hausherr nu atribuia o pondere excesivă criticilor formulate de Sfântul Vasile cel Mare împotriva tendinţei anahoretice. Le socotea inspirate de un echivoc. Monahii solitari n-au fost atât de singuratici cum se pretindea, iar contactele lor umane nu erau deloc atât de lipsite de omenie cum s-ar putea crede din unele din „apoftegmele" lor. Şi ei erau fii ai Bisericii, care înalţă la treaptă spirituală, dumnezeiască relaţiile umane. Practicate pe scară largă, aceste relaţii iau cu necesitate forme juridice şi, cu harul Duhului, constituie Sfânta Maică Biserică ierarhică. În

decursul istoriei, atât Răsăritul, cât şi Occidentul creştin au resimţit stingherelile născute atunci când misterul Bisericii se vede identificat mult prea exclusiv cu relaţiile juridice. În perioadele de criză, care au zguduit sfintele aşezăminte monahale, remediul a fost întotdeauna întoarcerea la comuniunea eclezială practicată de monahii din vechime într-un mod mai profund în ce priveşte aspectele primare şi fundamentale: înălţarea intensă la nivelul Duhului a simplelor relaţii cotidiene paterne, materne, amicale. Biserica nu e numai *hiera arche*, guvernare sacră. În Duhul Sfânt, creştinii sunt chemaţi să devină, în viaţa dumnezeiască la care participă cu toţii, părinţi, mame, prieteni.

Când Institutul Pontifical Oriental a hotărât în 1935 să publice revista *Orientalia Christiana Periodica*, conta evident pe colaborarea permanentă a părintelui Hausherr. Încă din primul an de apariţie, a publicat aici trei articole ale sale: „Les grands courants de la spiritualité orientale", p. 114–138; „L'erreur fondamentale et la logique du Messalianisme", p. 328–360; „Quanam aetate prodierit «Liber Graduum»", p. 495–502. Cel dintâi a fost mai târziu aproape renegat de autorul însuşi, care nu a mai permis republicarea lui; cu toate acestea, el l-a prelucrat pentru *Enciclopedia cattolica* („Oriente cristiano — spiritualità", vol. IX, 1952, col. 320–322). Părintele Hausherr era mult prea conştient că nu putea fi complet. Cu toate acestea, articolul a fost mereu căutat şi cerut, republicat împotriva voinţei autorului şi numaidecât epuizat. A servit drept ghid pentru cei care căutau să se orienteze în „curentele" spiritualităţii răsăritene, cum spunea de altfel chiar titlul său. Articolul despre mesalianism a fost apreciat în mod adecvat abia mai târziu, când s-a înţeles că această erezie harismatică a servit drept termen de comparaţie cu marele curent ortodox doritor şi el să cultive „sentimentele inimii" şi să „simtă Duhul Sfânt".

Revista a contat pe părintele Hausherr ca pe unul din colaboratorii săi până la sfârşitul anului 1960. Astfel încât, cele două volume de studii publicate în „Orientalia Christiana Analecta" (*Hésychasme et prière*, nr. 176, 1966 şi *Études de spiritualité*, nr. 183, 1969) conţin în majoritate articolele părintelui Hausherr apărute în această revistă pe parcursul a peste 25 de ani.

Nu vrem, în încheiere, să trecem sub tăcere scrierile „parenetice" ale părintelui Hausherr. „Cunoştinţa duhovnicească" după Sfinţii Părinţi nu poate fi redusă la o „simplă ştiinţă". Nici părintele Hausherr n-a rămas un simplu om de ştiinţă. Ştia să profite de imensa sa ştiinţă în numeroasele retrageri spirituale şi conferinţe

ținute în mănăstiri și case de viață consacrată. Articole în stil de popularizare și unele cărți au fost redactate adeseori de auditorii săi: cărticica atât de apreciată despre rugăciune *Prière de vie, vie de prière*, Paris, 1965; precum și cele două volume *Renouveau de vie dans le Christ*, Paris, 1969 și *Adorare al Padre en espiritu y en verdad*, Bilbao, 1968. Volumul *La perfection du chrétien*, Paris, 1968, conține cursul ținut la Institutul Pontifical *Regina Mundi*.

L'obéissance religieuse (Toulouse, 1969) e o republicare a articolelor „Théologie de la volonté de Dieu et obéissance chrétienne" din *Revue d'Ascetique et de Mystique* 42, 1966, p. 121–155, 257–286. Am adăugat aceste titluri tocmai fiindcă lipsesc din lista articolelor și cărților părintelui Hausherr citată la începutul acestei evocări.

Competența în materie și arta de a deschide noi orizonturi au inspirat editorului uneia din aceste scrieri parenetice din urmă aceste cuvinte: „Părintele Hausherr spune că nu e nici exeget, nici teolog, nici erudit. Ansamblul operei sale demonstrează că în realitate e mult mai mult decât toate acestea, adică nu numai savantul istoric al spiritualității răsăritene*, a cărui competență e recunoscută de specialiști, dar și un maestru al înțelepciunii și al vieții creștine pentru sufletele doritoare să-și hrănească și dezvolte credința".

P. Tomáš Špidlík S.I.

* Editura Deisis, deținătoarea drepturilor de traducere și publicare a operei părintelui Irénée Hausherr — și Tomáš Špidlík — în România, inițiază cu publicarea acestui volum despre „îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creștin" o serie; el va fi urmat în curând de volumele despre „plâns", „filautie", „căile rugăciunii" și „isihasm" [n. ed.].